

Zihinsel Yetersizliği Olan Genç Bireylerde Atılganlık Becerilerinin Yaratıcı Drama Yöntemi ile Geliştirilmesi*

Beril Zekiye Ovayurt¹

Fatma Önalın Akfırat²

Makale Bilgisi

DOI: 10.21612/yader.2016.013

Makale Geçmişi

Geliş tarihi 24.02.2016

Düzeltilme 27.05.2016

Kabul 27.06.2016

Anahtar Sözcükler

Atılganlık

Zihinsel yetersizlik

Yaratıcı drama

Öz

Çalışmada, hafif ve orta derecede zihinsel yetersizliği olan, eğitilebilir genç bireylere yaratıcı drama yöntemiyle atılganlık eğitimi verilerek, kendini ifade etme ve "hayır" diyebilme becerilerinin kazandırılması amaçlanmıştır. Uygulamalar Ankara Yenimahalle Ümit Kaplan Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi okulundaki öğrencilerden 5 kız ve 5 erkek öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak nitel veri toplama tekniklerinden gözlem ve ürün değerlendirme ile çalışma için oluşturulan 9 maddelik bir bilgi toplama aracı kullanılmıştır. Katılımcı gruba 120 dakikalık oturumlardan oluşan 10 oturumlu bir yaratıcı drama programı uygulanmıştır. Verilerin nitel araştırma teknikleri kullanılarak değerlendirilmesi sonucunda, 3 orta ve 2 hafif zihinsel yetersizliği olan katılımcıda kazanımlara ulaşıldığı gözlenmiştir. 1 orta yetersizliği olan katılımcıda ise reddetme ve sohbeti başlatma, sürdürme, sonlandırma gibi bazı kazanımlara, 1 hafif yetersizliği olan katılımcıda, diğer oturumlara gelmediğinden, sadece kendini ifade etmek konusunun kazanımlarına ulaşıldığı gözlenmiştir. 1 orta düzey yetersizliği olan katılımcı ihtiyacı olmadığı halde atölyeye yönlendirilmiş olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır. 2 orta düzey yetersizliği olan katılımcıdan down sendromundan etkilenmiş olanda kazanımlara hiç ulaşamamış, otizm sendromundan etkilenmiş diğerinde ise kazanımlara yönelik kısıtlı değişimler gözlenmiştir.

Development of Assertiveness Skills of Young Individuals with Mental Deficiencies with the help of Creative Drama Method

Article Info

DOI: 10.21612/yader.2016.013

Article History

Received 24.02.2016

Revised 27.05.2016

Accepted 27.06.2016

Keywords

Assertiveness

Mentally disabled

Creative drama

Abstract

This project is aimed to gain expressing oneself and being able to say "No" skills with creative drama method giving assertiveness training with young individuals who are educable, moderately and mildly mentally disabled. Applications of study was performed at School of Ankara Yenimahalle Ümit Kaplan Special Education Vocational Training Center with the participation of 5 female and 5 male students of the school. As data collection methods were used observation and product evaluation with 9-point an information-gathering tool created for the project of qualitative data collection methods. 120 minute session consisting of 10-training session creative drama program has been applied to the group of participants. After the evaluation of the data using qualitative research techniques, it was observed that reaching the gains in 3 moderately and 2 mildly mentally disabled participants. It has been seen that reaching some gains as refuse and start-resume-ending a chat in one moderately mentally participant. In one mildly mentally participant, it was observed that reaching the gains of only subject of self-expression because of not being other sessions. One of the moderately mentally participant were not taken into consideration because of to be canalized although not need the workshop. The gains could not be reached in down syndrome participant of two moderately mentally participants. Limited exchange for the gains were observed in the other moderately mentally participant affected by autism.

* Bu makale, MEB Özel Doğaç Yaratıcı Drama Liderliği/Eğitmenliği Kursu Bitirme Projesi'nden geliştirilerek yazılmıştır.

1 1 Yüksek Müh., İSG Uzmanı, Drama Lideri, E-posta: mezrap@gmail.com

2 Yrd. Doç. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi. E-posta: fatmaakfırat@gmail.com

Giriş

2010 yılı dünya nüfus tahminlerine göre, bir milyardan fazla insanın veya dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'inin bir tür engellilik ile yaşadığı tahmin edilmektedir (WHO, 2011). Konuyla ilgili son alınan verilere bakıldığında 70 milyon nüfusu olan ülkemizin yaklaşık 8.2 milyonu engelli bireylerden oluştuğu görülmektedir. TÜİK 2010 verilerine göre zihinsel yetersizliği olan bireyler, yetersizliği olan toplam nüfusun % 29,2'si kadardır (TÜİK, 2002a, 2002b, 2010).

Zihinsel yetersizlik kavramıyla ilgili konu uzmanlarınca yapılmış birçok tanım literatüre geçmiştir. Bu tanımların hemen hepsi de zihinsel işlevler ve kavramsal, sosyal, pratik uyum becerileri bakımından ortalamanın belirli bir standart sapma değerinin altını işaret etmektedir. Zihinsel yetersizlik 18 yaşından önce başlamaktadır. (Eripek, 2011, s. 108; MEB, 2006).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların tipik özellikleri, hafif ve ağır düzeylerde ele alınabilir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ndeki tanımlara göre, ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle öz bakım becerilerinin öğretimi de dahil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi ifade etmektedir. Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyan bireyi ifade etmektedir. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan bireyi ifade etmektedir (MEB, 2006, s. 1-2).

Zihinsel yetersizlikleri olan bireyler çoğunlukla sınırlı yaşantılara sahiptirler. Akranlarına göre daha sınırlı düzeyde sosyal davranışlar gösterirler ve uygun davranışları, görme, model alma şansları daha düşüktür. Zihinsel yetersizlikleri olan bireylerin eğitim aldığı özel eğitim okullarında da sosyal becerilerin edinilmesine çok az fırsat yaratılmakta ve bu bireyler sosyal beceri yönünden yetersiz kalmaktadırlar (Emecen, 2011, s. 1404).

Sosyal becerilere, sözlü iletişim kurma; isteklerini, hoşlandıklarını ya da hoşlanmadıklarını ifade etme, reddetme gibi duygularını ifade etme; grupla çalışma, yardım etme, izin isteme gibi olumsuz durumlarla başa çıkma; restoranda yemek yeme, toplu taşıma araçları gibi toplumsal kaynakları kullanma ve seçim yapma becerileri örnektir. Toplum içinde etkin ve bağımsız yaşayabilmek için gerekli en önemli beceriler sosyal becerilerdir. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin bu becerileri kazanmaları zorlukların da üstesinden gelmelerine yardım eder (Alptekin, 2012, s. 3-4).

Kendini ifade etme, hayır deme ve reddetme becerileri kazanması, zihinsel engelli bireyin kendini birçok olumsuz ve kendine zarar verecek davranıştan korumasına yardımcı olacaktır (Eker, Akkuş ve Kapısız, 2013, s. 7-8).

Atılğanlık kavramının, Deniz'in (1997) Langrish'e (1981) atfıyla, her bireyin hakları olduğu düşüncesine dayandığı ifade edilmektedir. Atılğan davranışın amacı, bireyin diğer bireylerin haklarını çiğnemenin kendi insanca haklarını kullanabilmesidir. Atılğan kişilik: Açık, esnek, diğer insanlarla gerçekten ilgili fakat aynı zamanda haklarını da iyi bilen kişi olarak tanımlanmıştır.

Alan yazında konuyla ilgili birden fazla tanımlama olmakla birlikte atılgan davranışın özelliklerine dair, Lazarus (1973)'un tanımlaması şöyledir:

- Hayır diyebilme becerisi,
- Kendisi için bir şey yapılmasını rica etme ya da yardım isteme becerisi,
- Olumlu ve olumsuz duyguları ifade edebilme becerisi
- Gündelik konuşmaları başlatabilme, sürdürebilme ve sona erdirebilme becerisi (Rich ve Schroeder, 1976; Akt:Deniz, 1997, s. 12).

Alan yazında, farklı niteliklere sahip gruplarla (lise öğrencileri, ilköğretim 5. sınıf öğrencileri, ilköğretim 2. kademe, hemşireler, hemşirelik öğrencileri, bedensel engelli bireyler, psikiyatri hastaları, ergenler, orta ve hafif zihinsel engelliler, ciddi derecede yaşlılar ve kalıcı akıl hastalığı olanlar, üniversite öğrencileri) atılganlık becerileri eğitimi üzerine çalışmalar bulunmaktadır (Fordney, 1981; Jencks, 1991; Forkas, 1997; Kim, 2001; Bayraktutan, 2006; Lin, Wu, Yang, Chen, Hsu, Chang, Tzeng, Chou and Chou, 2008; Göktürk, 2009; Kutlu, 2009; Ünal, 2009; Tuna-Özcvanoğlu, 2010; Adana, Erdağı, Eliş, Aktaş, Kıranşal, Biçer, Alkan, Akca, 2011; Kelleci, Avcı, Ata, Doğan, 2011). Ancak zihinsel yetersizliği olan genç bireylerde atılganlık becerilerinin yaratıcı drama yöntemi ile geliştirilmesi üzerine herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Adıgüzel (2010) Nickel'e (1986) atfıyla, eğitimde yaratıcı dramanın eğitsel amacının, bir kavramın, bir ders konusunun, bir metnin daha iyi anlaşılır kılınması, bireyce ve grupça özümseyip içsel yaşantıya dönüşmesi, gözden geçirilerek üzerinde düşünülerek dışı vurulması olduğunu ifade etmektedir (Adıgüzel, 2010, s.80). Akfırat'ın (2008) ifadesiyle, bir eğitim yöntemi olarak pek çok alanda kullanılan yaratıcı drama, yabancı kaynaklı alan yazına atıfla, otistik çocukların, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların, zihinsel engellilerin, işitme engellilerin, öğrenme yetersizliği olan çocukların eğitiminde; özel eğitimde iletişim becerileri, motor, bilişsel ve sosyal beceriler kazandırmada kullanılmakta, çoğunlukla olumlu sonuçlar alınmaktadır (Akfırat, 2008, s. 8).

Gerek zihinsel yetersizliği olan bireylerle yapılan diğer çalışmalardaki gözlemler, gerekse çalışılması planlanan katılımcıların sınıf öğretmenlerinin görüşleri, hafif ve orta zihinsel yetersizliği olan genç bireylerin birçoğunun özgüvenlerinin, başarılı olabileceklerine dair inançlarının ve motivasyonlarının düşük olduğunu göstermektedir. Yaratıcı drama yönteminin, özgüveni ve motivasyonu artırmak gibi birçok yan kazanımı olduğu düşünöldüğünde, atılganlık eğitiminin tam da ihtiyaç duyulan biçimde desteklenmesinde, büyük öneme sahip olduğu açıktır. Bununla birlikte, yaratıcı drama ile verilen eğitimlerle elde edilen kazanımların daha kalıcı olduğu bilgisi göz önünde bulundurularak, zihinsel yetersizliği olan genç bireylerde, özellikle daha etkin olması beklenmektedir. Alan yazındaki benzer örnekler de incelendiğinde, zihinsel yetersizliği olan bireylerde, atılganlık eğitimi ile kendini ifade etme ve "Hayır" diyebilme becerilerinin kazandırılmasında, yaratıcı drama yönteminin kullanılmasının, eğitimin etkinliğini ve verimliliğini oldukça olumlu yönde etkileyeceği düşünölmektedir.

Amaç

Çalışmanın amacı, hafif ve orta derecede zihinsel yetersizliği olan, eğitilebilir, genç bireylere yaratıcı drama yöntemiyle atılganlık eğitimi vererek, kendini ifade etme ve “hayır” diyebilme becerilerinin kazandırılmasıdır. Çalışmanın amacı, öğrencilerin öznitelikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Buna bağlı olarak, çalışmanın alt amaçları şöyle sıralanmaktadır:

- Yeni tanışılan bireylerle tanışma, selamlaşma
- Bir sohbeti başlatma, sürdürme ve sonlandırma becerilerini edinme
- İstek ve ihtiyaçları ifade etme becerilerini edinme
- İstemediği davranışları, istek ve davetleri reddetme becerileri edinme
- Kızgınlığı-öfkeyi atılganca (kendi haklarını koruyarak, başkasının haklarını çiğnemenen) ifade etme becerisi edinme
- Kendisinden güçlü gördüğü bireylere karşı kendini ifade etmekten çekinmeme
- İyi dokunma ve kötü dokunmayı ayırt edebilme
- Kötü dokunmayı reddetme becerisi edinme
- Kötü ve mantıksız önerileri (madde, sigara kullanımı, kabul edilemez ve suç sayılacak davranış ve eylemler) reddetme becerisi edinme
- Kendine güvenme, kendi haklarını fark etme

Yöntem

Çalışma Grubu

Çalışma fikri, Ümit Kaplan Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi rehberlik birimi öğretmenlerinin isteği ve görüşleri üzerine, öğrencilerin kendilerini ifade etme sürecindeki ve kimi durumlarda “Hayır” diyebilmelerindeki yetersizliklerinden doğan ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Ümit Kaplan Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi Okulu öğrencileri arasından farklı sınıflardan, sınıf öğretmenlerinin atılganlık eğitimine gereksinimleri olduğuna ilişkin görüşlerine göre seçilen 6 erkek ve 4 kız olmak üzere 10 öğrenciyle çalışılmıştır. Takvim yaşları 15-19 arasında değişen grupta, 19 yaşında 2 erkek ve 2 kız; 18 yaşında 1 erkek, 16 yaşında 3 erkek ve 1 kız, 15 yaşında 1 kız öğrenci bulunmaktadır. Katılımcı öğrencilerden 3’ü dokuzuncu, 4’ü onuncu, 1’i on birinci ve 2’si on ikinci sınıfa gitmektedir. 4 kız ve 3 erkek katılımcının raporlarına göre zihinsel yetersizlik düzeyinin “Orta” olduğu ve diğer 3 erkek katılımcının raporlarına bakıldığında ise zihinsel yetersizlik düzeylerinin “Hafif” olduğu görülmüştür. Katılımcıların yaratıcı drama geçmişleri bulunmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmanın verileri nitel veri toplama tekniklerinden gözlem ve ürün değerlendirme ile elde edilmiştir. Veriler, gözlem sonuçlarından ve sürece dayalı ürünlerden oluşmaktadır. Lider adayı tarafından çalışmanın kazanımlarından yola çıkılarak 9 maddelik bir bilgi toplama aracı oluşturulmuştur. Hazırlanan bu araç çalışma başlamadan önce ve çalışma bitiminde değerlendirmek amacıyla katılımcılara uygulanmıştır. Katılımcılara sorulmak üzere hazırlanan ifadeler aynı zamanda farklı bir ortamda öğretmenlerine de yöneltilmiştir.

Bu doğrultuda katılımcının ifadeye verdiği yanıt ile öğretmenin katılımcı hakkındaki görüşünü belirten yanıtlar karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın uygulanma sürecinde poster, mektup ve çalışmanın genel değerlendirme oturumunda pano ve geniş mektup kullanılarak değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Çalışma boyunca liderin gözlemlerini içeren bir değerlendirme günlüğü tutulmuştur.

Uygulama sürecinin bitiminden bir hafta sonra, geri bildirimler almak üzere sınıf öğretmenleriyle görüşülmüş ve veli toplantısı yapılmıştır. Velilerden istenen düzeyde katılım sağlanamamıştır. Elde edilen tüm veri ve ürünler çalışma uygulayıcısı tarafından yorumlanmıştır.

İşlem

Katılımcı öğrenci grubuna her biri 120 dakika süren ve 10 oturumdan oluşan, yaratıcı drama yöntemiyle geliştirilmiş bir program uygulanmıştır. Programda; tanışma-iletişim-etkileşim, uyum-algı-duyu, iletişimi başlatma-sürdürme-sona erdirmeye, istek ve ihtiyaçları ifade etme, öfkeyi ifade etme, olumlu ve olumsuz duygularını ifade etme, irade ortaya koyma-otorite figürlerine karşı hayır diyebilme ve kendini ifade edebilme, iyi ve kötü dokunma-kötü dokunmayı reddetme, kötü ve mantıksız önerileri reddetme konuları üzerine oturumlar gerçekleştirilmiştir. Her oturum ısınma-hazırlık, canlandırma ve değerlendirme aşamalarından oluşmuştur. Isınma-hazırlık aşamalarında katılımcıları oturumun konusuna hazırlayan oyunlar oynanmıştır. Canlandırma aşamalarında oturumun konusuna yönelik rol oyunları ve doğaçlamalar yapılmıştır. Kimi oyunlardan sonra ara değerlendirmeler ve her oturumun sonunda katılımcılarla o oturumda yapılanlar, düşünülenler, zor gelen ya da kolay gelen etkinlikler üzerine konuşularak birer genel değerlendirme yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Katılımcılar her değerlendirme aşaması ve aracı için değerlendirilmiştir. Bulgular her katılımcı için değerlendirmelere dayanarak tek tek yapılan yorumlarla ifade edilmiştir. Katılımcılardan teker teker bahsederken 1'den 10'a kadar numaralar kullanılmıştır.

Oturumların Değerlendirme Ürünleri

Öfkeyi atılganca ifade etmek üzerine tasarlanmış beşinci oturumun değerlendirilmesi boşluk doldurma şeklinde hazırlanan beş ifade ile gerçekleştirilmiştir (davranışla ifade – duygu, hareket - ya da sözel ifade olarak tamamlayacakları açıklanmıştır – Tablo 1).

Tablo 1. 5. Oturumun değerlendirilmesinde kullanılan ifadeler

Öfkelendiğimde	yaparım/söylerim.
Arkadaşım üstüme çorba döktüğünde	yaparım/söylerim.
Biri bana öfkelendiğinde (bağırıp çağırdığında) ben	yaparım/söylerim.
Biri bana kötü söz (aptal, geri zekalı, vs.) söylediğinde	yaparım/söylerim.

2 numaralı katılımcı Anketteki sorulara, genellikle döverim, kızarım, küfrederim gibi yanıtlar vermiştir. 3 numaralı katılımcı hafif zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili bir katılımcıdır. Bu katılımcı ankete verdiği yanıtlarda, “Kaşlarımı çatarım”, “Yapma, derim”, “Arkadaşım bir daha bu hatayı yapma, derim” gibi ifadeler kullanmıştır. 4 numaralı katılımcı, orta düzeyde zihinsel

yetersizliğe sahiptir. Ankete, “Kızarıım”, “Anneme söylerim”, “Öğretmene söylerim”, “Canım sıkkın, derim”, “Bir daha yapma, derim” gibi yanıtlar vermiştir. 5 numaralı katılımcı, raporuna göre orta düzeyde zihinsel yetersizliğe sahiptir. “Kaşlarımı çatarım”, “Bunu yapma, diye söylerim”, “Bağırıp, yapma, derim”, “Niye böyle bir şey yaptın, derim”, “Ben sana ne yaptım”... Katılımcı, böyle bir durumda önceden, arkadaşına tepki vermez, küsüp, içine kapanırken, anket sorularına verdiği yanıtlara göre, tepki verecektir. 7 numaralı katılımcı, hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahiptir. Anket sorularını şöyle yanıtlamıştır: “Kızarıım, üzülrüm ve özür”, “Çok kızarıım, çıkarırım, üzülrüm”, “Kızarıım. Öğretmene söylerim”, “Yapma, derim. Üzülrüm”. 8 numaralı katılımcı, orta düzey zihinsel yetersizliği olan down sendromlu bir katılımcıdır. Ankete verdiği yanıtların genel olarak anlamsız (“Çok kızdım”, “Yapma, derim”, “Çorba yaparım”, “Kızdı söylerim”, “Kızdı, yaparım”...) olduğu görülmektedir. Bu katılımcı, oturlardaki tüm süreçler boyunca, kendisiyle özel olarak ilgilenilmedikçe süreçlere aktif olarak katılmamıştır. 9 numaralı katılımcı, orta düzey zihinsel yetersizliği olan bir katılımcıdır. Tüm süreçlerde, katılmaktan büyük keyif aldığı gözlenmiştir. Anket sorularına verdiği yanıtlar, “Yapma, derim”, “Üzülrüm, yapma, derim”, “Mutsuz olurum, yapma, derim” gibi yanıtlardır. Katılımcının, kendi duygularının farkına vardığı, onları ifade etmeyi denediği görülmüştür. Ayrıca kendine yapılmasını istemediği davranışlara ya da onu kızdıran davranışlara karşı çıkmayı düşündüğü anlaşılmaktadır. 10 numaralı katılımcı, orta düzey zihinsel yetersizliğe sahip, aynı zamanda otizmlı bir katılımcıdır. Katılımcının tüm oturumlar süresince zaman zaman süreçten uzaklaştığı gözlenmiştir. Bu nedenle, bu katılımcı için, kazanımlara en az verimle ulaşılması beklenmektedir. Katılımcının anket sorularına verdiği yanıtlar: “Yapma”, “Çıkarırım”, “İyi” ve “Yapma, derim” şeklindedir. Katılımcıların çoğunda oturunun kazanımlarına ulaşıldığı söylenebilir.

Otorite figürlerine karşı hayır diyebilme ve kendini ifade edebilme üzerine tasarlanmış yedinci oturumda değerlendirme, katılımcıların ikili gruplara ayrılıp, “Hayır” demek istedikleri her şeyle ilgili bir poster hazırlamaları ile yapılmıştır. 1. Grup: 6 ve 9 numaralı katılımcılar, yalnızca resim yapmışlardır. Posterlerini anlatmaları söylendiğinde ve nelere “Hayır” diyorsunuz, diye sorulduğunda: “Güneşe hayır, buluta hayır”, “Eve hayır” dediklerini söylemişlerdir. 2. Grup: 1 ve 4 numaralı katılımcılar, güneş ve ev resimleri yapmışlar, güneşin üstüne “Hayır”, posterin başına “Hayır Hayır” yazmışlardır. Posterde “Bir kalem verdim, hayır, hayır” yazısı bulunmaktadır. 3. Grup: 3 ve 5 numaralı katılımcılardan posterlerini anlatmaları istendiğinde, 3 numaralı katılımcı yemek istemediği yemeği, kendine yapılmasını istemediği davranışları ve bunları istemediğini yazarak ifade etmiş ve yazdıklarını okumuştur. Diğer katılımcı ise yaptığı resimleri anlatmıştır. Yılanı, sigarayı ve karnabaharı sevmediği için, bunların resimlerini yaparak, üzerlerine çarpı işareti çizmiştir. 4. Grup: 2 numaralı katılımcı ile bir yardımcı öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmen, sevmedikleri ve istemedikleri yemeklere ve durumlara resimlerini çizerek “Hayır” demişler. 2 numaralı katılımcı ise Postere büyük harflerle, büyükçe iki tane “Hayır” yazmıştır. Ancak bu katılımcı, çok fazla “Hayır” diyen bir katılımcıdır. Bu nedenle, bu katılımcı için “Hayır” deme ya da reddetme becerisi bu oturumda kazanılmamıştır. Yedinci oturumun, “Yapmak istemediği şeylere “Hayır” der, “Hayır” demeyi ister” olan kazanımlarına ulaşıldığı düşünülmektedir. Katılımcıların sınıf öğretmenlerinin ve velilerinin geri bildirimlerine de bakıldığında, “Hayır” deme ve reddetme davranışını kazandıkları anlaşılmaktadır.

Kötü ve mantıksız önerileri reddetme konusu üzerine planlanmış 9. oturumun değerlendirilmesi, katılımcıların, bir arkadaşlarına, “Nelere “hayır” diyorum?” konulu bir mektup yazmaları ile yapılmıştır. 1 numaralı katılımcı, kendisine mektup yazmıştır. Mektubunda,

“Sana haksızlık yapılmasını istemiyorum. Sana kimse yalan söylemesin. Sakın sigara içme. Sigaraya hayır” yazmıştır. 2 numaralı katılımcı, “Hayır, demeyi öğrendim. Sabahtan beri kafam ağrıdı, Hayır, demekten” yazmıştır. Süreç devam ederken yapılan etkinliklerde insanlara şiddet göstermekten kaçınmayacağını dile getirmiştir. Hayvanlara ise şiddet göstermeyeceğini söylemiştir. 3 numaralı katılımcı, “Tanımadığımız kişilerden, ilaç, hap almaya “Hayır” deriz. Tanıdığımız ya da tanımadığımız bile olsa, sigara istemeye “Hayır” deriz. Yazmıştır. 4 numaralı katılımcı, mektubuna “Hayır” diye başlık atmış ve “Ben arkadaşım top vermek, hayır. Hayvanlara şiddete ve hırsızlığa hayır” yazmıştır. 5 numaralı katılımcı, “Neye HAYIR Derim ben!” diye başlık atmış ve “Biz bugün kötü alışkanlıkları işledik. Ben sigara sevmediğim için, sigaraya “Hayır” dedim. Şiddete “Hayır” dedim. Sevmediğimiz içeceklere, yiyeceklere “Hayır” deriz. Tanımadığımız birinden ilaç almaya hayır. Tanımadığım biri bize kötü davranırsa, polise şikayet ederim. Seni çok seviyorum. Görüşürüz.” yazmıştır. 6 numaralı katılımcı, “Burak öğretmen, bugün bazı şeylere “Hayır” demeyi öğrendim. Sigara, şiddet, tanımadığım birinden bir ilaç almaya hayır” yazmıştır. 8 numaralı katılımcı, bir resim yapmıştır. Resimdeki bir çizimi göstererek, onun palyaço olduğunu söylemiştir. Bu katılımcıdan, oturumun kazanımlarına yönelik hiçbir geri bildirim alınmamıştır. Genel olarak, kendine özel ilgi gösterilmedikçe sürece katılmamıştır veya çok nadir katılmıştır. 10 numaralı katılımcı, “Annem bugün “Hayır” demeyi öğrendim sigara kavga” yazmıştır. Katılımcı, orta düzeyde zihinsel yetersizliği ve otizmi olan bir katılımcıdır. Her ne kadar, mektubunda, kazanıma ulaşıldığını düşündürecek kavram ve ifadeler kullanmış olsa da, bu katılımcının diğer katılımcılardan duyduklarını söyleme alışkanlığı olduğundan, bu üründen yola çıkıldığında, kazanıma ulaşıldığından kuşku duyulmalıdır. Ancak velinin geri bildiriminde, “Hayır, demeye başladı” ifadesi yer aldığından, kazanıma ulaşıldığı düşünülebilir. Diğer katılımcıların yazdıklarına bakıldığında da büyük oranda kazanıma ulaşıldığı söylenebilmektedir.

Onuncu oturumda yani değerlendirme oturumunda, tüm oturumların içeriği ile ilgili ipucu veren resimlerin, sözcük ve ifadelerin bulunduğu posterler, mekanın duvarlarına asılmıştır. Katılımcılara, üç gruba ayrılmaları ve posterlerdeki boşluklara, o oturumlarla ilgili hatırladıkları ne varsa yazabilecekleri veya konuyla ilgili resim yapabilecekleri söylenmiştir. Her grup, her bir poster üzerinde çalışmıştır. Posterlerin başındaki gruplara hatırlatmalar yapılarak yardım edilmiştir. Oturumun sonunda tüm süreci, istedikleri birine mektup yazarak anlatmaları istenmiştir. Katılımcıların genel olarak oturumlarda yapılan etkinlikleri hatırladıkları gözlenmiştir. 1 numaralı katılımcı tüm uygulama süreci için, mektubunda, “Kendimi benim ifade, kim of dedi oynadık, hayır, mutluluk, kızgın boğa oyunu, tanımadığının verdiği yiyeceğe Hayır” yazmıştır. 2 numaralı katılımcı, mektup yazmayı reddetmiştir. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bu katılımcı yazmayı ve resim yapmayı, tüm uygulama sürecinde reddetmiştir. 3 numaralı katılımcı, “Sigara içmeye, hayır, deriz. İçki hap içmeye, hayır, deriz. Duygularımı ifade etmeyi öğrendim. İhtiyaçlarımı, isteklerimi her zaman söylemeyi öğrendim. Kızdığım zaman, neden kızdığımı söylemeyi öğrendim” yazmıştır. 4 numaralı katılımcı, “Tilki hayvanlar oynadık, tiki oynadık, ağaç gölgesini kapma oynadık, sigara yasak ve hayır, kızgın boğa, en sevdiğim oyunu balonu oynamak hayır, fil oynamak hayır, kuş oynamak yapmak, müzik orman oynamak” yazmıştır. Bu katılımcı İyi yazmamaktadır. Özgüveninin yüksek olduğu gözlenmiştir. 5 numaralı katılımcı, “Hem eğlendim, hem öğrendim”, “Sigarayı sevmediğim için sigaraya hayır derim”, “Kötü dokunma, iyi dokunma, diye bir konu işledik, çok güzeldi”, “Müzikli kasabası isimli bir tane oyun oynadık”, “hayvanlara kötü davranmaya hayır”, “Palyaço oyunu oynadık. Burnumuza kırmızı top taktık”, “Müzik dinledik, gözümüzü kapattık, bir şeyler düşündük”,

“Sevdiğimiz yemekleri söyledik. Sevmediğimiz yemekleri...”, “Kendimi iyi ifade ediyorum”, “Hem iyi, hem güzel şeyler öğrendim. Hem eğlendim, hem öğrendim” ifadelerini kullanmıştır. 6 numaralı katılımcı tüm uygulama süreci için, mektubunda, “Yardım isterim. Of oynadık, ateş don oynadık, tilki oynadık, kötü dokunma, eşini oynadık, yapışkan kağıt oynadık” yazmıştır. 7 numaralı katılımcı, “Ben bu derslerde mutlu oldum”, “Öğrendiklerim, başkasına dokunmamak, başkasına yiyecek vermemek”, “Grubumuzun adı, “Atılgan”dı”, “Balon patlatma oyunu oynadık”, “Söz almadan konuşmamayı öğrendik”, “Sigaranın zararlı olduğunu öğrendik”, “Başkası beni götürse polise haber vermek gerektiğini öğrendik” ifadelerini kullanmıştır. 8 numaralı katılımcı, “Drama çalışmasında mutlu oldum. Oyun oynadık. Palyaço oyunu oynadık. Biri bana sigara verirse almam” yazmıştır. Bu katılımcı orta zihinsel yetersizliği ve down sendromu olan bir katılımcıdır. Genel olarak çalışmalara katılmak istememiş ve direnç göstermiştir. Ancak bazı etkinliklere katılmasa da keyif aldığı anlaşılmıştır. En çok palyaço olarak role girilen etkinlikten keyif aldığı gözlenmiştir. Tüm süreç ve sınıf öğretmeni görüşü değerlendirildiğinde, bir kesinliği olmamakla birlikte, bu katılımcı için, bu çalışmadaki hedef kazanımlara ulaşıldığı söylenemez. 9 numaralı katılımcı, “Müzik dinledik. Saklambaç oynadık. Tanımadığım birinden elma alamam” yazmıştır. Katılımcı ile ilgili öğretmen ve veli görüşleri değerlendirildiğinde kazanımların çoğuna ulaşıldığı düşünülebilmektedir. 10 numaralı katılımcı, “Müzik, tilki. Sigara kötü. Marketten bir şeyler almak iyi. Tanımadığın birinden bir şeyler almak kötü. Palyaço, burun taktık. Biri kızdırırsa kaçırım” yazmıştır. Bu katılımcı için, katılımcının sürece katılımındaki uygulayıcı gözlemlerine, tüm değerlendirmelere ve sınıf öğretmeni geri bildirimlerine bakılarak kazanımlara ulaşılmadığı düşünülmektedir. Ancak katılımcının velisinin verdiği geri bildirim kazanımların sağlandığı yönündedir.

Onuncu oturumun sonunda son değerlendirme uygulanmıştır. Son değerlendirmede uygulama süreci başlamadan önce uygulanan soruların aynı sorulmuştur (Tablo 2). Ön değerlendirmede bu sorular katılımcılardan başka, katılımcılar adına sınıf öğretmenlerine de sorulmuştur. Çalışmaya başlamadan önce ve uygulamanın bitiminde aynı sorularla yapılan değerlendirme sonuçları her katılımcı için ayrı ayrı yorumlanmıştır.

Tablo 2. *Ön değerlendirme – Son değerlendirme Soruları*

1. Kendini hasta hissediyorsun, miden çok bulanıyor diyelim, okuldasın. Bu durumda ne yaparsın?
2. Bir arkadaşın seni çok öfkeli edebilecek bir şey yaparsa, ne yaparsın?
3. Tanıdığın (annen, baban, kardeşin, arkadaşın, öğretmenin) biri seni üzecek bir şey yaparsa, ne yaparsın?
4. Tanıdığın biriyle, sohbet etmeyi çok seviyorsun diyelim. Bunu ona söyler misin? Nasıl söylersin?
5. Bir arkadaşının davranışlarını hiç sevmiyorsun diyelim. Bunu ona söyler misin? Nasıl söylersin?
6. Müdüre Hanım seni odasına çağırdı ve sana bir içecek ikram etti diyelim. Bu senin hiç sevmediğin bir içecek. Ne yaparsın?
7. Senden yaşça büyük biri, seninle konuşurken sana hiç hoşuna gitmeyecek şekilde sana dokunursa ne yaparsın?
8. Çok sevdiğin, saygı duyduğun biri sana sigara ikram etti ve içmen için ısrar ediyor diyelim. Sen ne yaparsın?
9. Okulda arkadaşlarıyla sohbet eder misin? Nasıl başlarsınız sohbet etmeye? Nelerden konuşursunuz genellikle? Nasıl sona erer sohbetiniz?

Katılımcıların Sorulara Verdikleri Yanıtlar Doğrultusunda Yapılan Değerlendirmeler

1 numaralı katılımcı için ön değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Utangaç, yavaş, sıkılgan bir çocuk. Son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Bu katılımcının sınıf öğretmeni, 3 ay izinde olduğundan, bu eğitime katılımına geçici olarak göreve yeni başlayan öğretmen karar vermiştir. 1 Nisan 2014’de görevine dönen sınıf öğretmeni bu katılımcının bu eğitimde kazanılması planlanan davranışların zaten bu katılımcıda var olduğunu söylemiştir. Ancak katılımcının bu çalışmalardan keyif aldığını, çok mutlu olduğunu ve sınıfta, mutlulukla neler yaptıklarını anlattığını ifade etmiştir. Yorum: Asıl sınıf öğretmenin bahsi geçen görüşü nedeniyle bu katılımcı kazanımlar açısından değerlendirilmeyecektir.

2 numaralı katılımcı için ön değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Kendine güveni yok. Yapamadığı düşüncesi hakim. Son değerlendirme / Öğretmenin genel görüşü: Çekingenliğini attı. İletişimde daha iyi oldu. Yorum: 2 Numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirme verdiği yanıtlar karşılaştırıldığında “Bilmiyorum” diye yanıtladığı sorulara, son değerlendirmede net olarak yanıt vermiştir. Başlangıçta canlandırmalara katılmak istemeyen katılımcının, uygulamanın ilerleyen oturumlarında canlandırmalara istekle katıldığı gözlenmiştir. Sınıf öğretmeni katılımcının iletişimde ilerlediğini, eskisi kadar çekingen olmadığını ifade etmiştir. Katılımcı için kendini ifade etme, duygularını ifade etme, istek ve ihtiyaçlarını ifade etme, sohbeti başlatma, sürdürme ve devam ettirme ve “Hayır” diyebilme konularındaki kazanımlara ulaşıldığı söylenebilir.

3 numaralı katılımcı için ön değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Tepkileri kısıtlı. Her şeye de “Hayır” diyemez. Anne, baba, yakın arkadaşına “Hayır” diyemez. Tek cümle ile cevap alınır. Düzgün cevap alınır. Son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Kısa ve öz cevaplar verirdi. Şimdi iyi, sohbet ederken daha geniş açıklamalar yapıyor. Hayır demeye başladı, artık diyor. Arkadaşlarını şikayet etmiyordu. Artık ediyor, anlatıyor. Artık karşı çıkabiliyor. Tepki gösteriyor artık. Arkadaşına kızdığını gözlemledim. Yorum: 3 numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirmeye verdiği yanıtlar karşılaştırıldığında, ön değerlendirmede kısa yanıtlar verdiği sorulara, son değerlendirmede daha uzun yanıtlar verdiği görülmektedir. Ayrıca “Hayır” sözcüğünü, ön değerlendirmede kullanmazken, son değerlendirmede kullandığı görülmektedir. Bu katılımcı için kendini ifade etme, duygularını ifade etme, istek ve ihtiyaçlarını ifade etme, öfkesini ifade etme, sohbeti başlatma, sürdürme ve devam ettirme ve “Hayır” diyebilme konularındaki kazanımlara ulaşıldığı söylenebilir.

4 numaralı katılımcı ön değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: İçine kapanık. Kırmamak için “Hayır” demeyecek bir çocuk. Son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Arkadaşıyla olan diyalogunda, arkadaşına tepki gösterdiğini gördüm. Alttan almadı. Yorum: 4 numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirmede verdiği yanıtlar karşılaştırıldığında, duygularının farkına vardığı anlaşılmaktadır. Kızdığında öğretmene söylemek yerine arkadaşına “Yapma” diyerek, kızdığını arkadaşına ifade etmeyi düşünmesi, sekizinci soruya “Hayır” derim diye cevap vermesi ve sınıf öğretmeninden alınan geri bildirimde göre arkadaşıyla olan diyalogunda çekingen davranmamış olması katılımcının birçok yönden geliştiğini göstermiştir. Bu katılımcı için kendini ifade etme, duygularını ifade etme, istek ve ihtiyaçlarını ifade etme, öfkesini ifade etme ve “Hayır” diyebilme konularındaki kazanımlara ulaşıldığı söylenebilir.

5 numaralı katılımcı için ön değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Yetiőtirme yurdunda kalıyor. Erkeklerin kendine dokunmasına izin veriyor. (Sınıf öğretmeninin görüőüdür). Son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Özgüveni arttı. Bugün neőeyle geldi, bana sarılmak istedi. Eskiden hiç böyle Şeyler yapmazdı. Okula ilk geldiğinde, çok içine kapanıktı. Tiyatro grubuna katıldıktan sonra biraz açılmıőtı. Şimdi çok daha iyi oldu. İfadeleri netleőtı. Oyunculuk kabiliyeti de arttı (Tiyatro grubunu çalıőtıran öğretmenlerin görüőüdür). Yorum: 5 numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirmede verdiği yanıtlar karőtılaőtırıldıęında, bazı yanıtlarının olumlu yönde deęiőtıęi ve daha uzun yanıtlar verdiği görülmektedir. Bir arkadaőtına kızdığında, onu üzüp yaralayacak bir durum yoksa bunu ifade ettiği gözlenmiştir. Ancak üzüldüğünü onu üzen kiőtıye ifade etmediği, öğretmene söylemeyi tercih ettiği gözlenmiştir. Bu katılımcı için kendini ifade etme, duygularını ifade etme, istek ve ihtiyaçlarını ifade etme, öfkesini ifade etme, sohbeti baőtlatma, sürdürme ve devam ettirme ve “Hayır” diyebilme konularındaki kazanımlara genel olarak ulaőtıldıęı söylenebilir.

6 numaralı katılımcı için son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Özgüven arttı. İekli iletiőtimde geliőtme var. Reddetme davranıőtı geldi. Ancak yönerge takibinde eksiklik yaőtamaya baőtladık. Eskiden, yaz, dediğimde yazıyordu. Şimdi yazma iőtini yapmıyor. Özgüveni daha düşük seviyede yken, yönergeleri daha iyi alıyordu. Bu küçük bir pürüz. Bu çocukların sosyal hayatlarında baőtari olmaları daha önemli. Son değerlendirme / velinin genel görüşü: (Düzenlenen veli toplantısına katılımcının babası gelmiştir). “Biraz açıldı. Tersliyor bir Şey olunca.” Yorum: 6 numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirmede verdiği yanıtlar karőtılaőtırıldıęında, pek fazla fark olmadığı görülmektedir. Bir soruda “Hayır” sözcüğünü kullanmıőtir. Öğretmeninin geri bildirimine göre reddetme davranıőtını kazandığı anlaőtılmaktadır. Bu katılımcı için kendini ifade etme ve “Hayır” diyebilme konularındaki kazanımların bir kısmına ulaőtıldıęı söylenebilir.

7 numaralı katılımcı öğretmenin genel görüşü: Korkuyla ilgili sıkıntısı var. Baőt edememe sorunu var. Duygusal. Reddedilince, ısrar ediyor. Son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Eskiden çok içine kapanıktı. Sonra biraz açıldı. Şimdi çok daha dıőta dönük bir çocuk oldu. Yorum: 7 numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirmede verdiği yanıtlar karőtılaőtırıldıęında, son değerlendirmede bazı soruların yanıtlarında daha uzun ifadeler kullandığı görülmektedir. Sohbeti baőtlatma, sürdürme ve sonlandırma davranıőtı bu katılımcıda var olan bir davranıőtır. alıőtma süresince de diğer katılımcılara göre daha dıőta dönük ve katılımcı olduğu gözlenmiştir. Bu katılımcı “Hayır” diyebilme konusunda alıőtılan oturlara hasta olması nedeniyle katılamamıőtir. Kendini ifade etme üzerine alıőtılan oturlara tam olarak katılmıőtir. Bu katılımcı için kendini ifade etme konusundaki kazanımların bir kısmına ulaőtıldıęı söylenebilir.

8 numaralı katılımcı için ön değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: İstemediği bir Şeyi kolay yapmaz. İletiőtım sıkıntısı var. Çok içine kapalı, çok kendi dünyasında. Son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Herhangi bir deęiőtiklik gözlelemedim. Yorum: 8 numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirmede verdiği yanıtlar karőtılaőtırıldıęında, ön değerlendirmede net olarak verdiği yanıtlandığı soruları, yanıtlamadığı görülmektedir. Bu katılımcı genel olarak sürece katılmamıőtir. Bir oturumda utandığını ifade etmiştir. Özellikle itme hareketini çok iyi yaptığı ve bu hareketi yaparken çok keyif aldığı gözlenmiştir. Katılımcı için kazanımlara ulaőtıldıęı söylenemez.

9 numaralı katılımcı son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Rahatsız olduğu durumları artık ifade ediyor. Arkadaőtına değil ama öğretmenine söylüyor. En iyi arkadaőtının onu çok

sıkıttığını, bunalttığını söylüyor. Bunu eskiden söylemezdi. Son değerlendirme / velinin genel görüşü: (Düzenlenen veli toplantısına katılımcının annesi gelmiştir) “İfade arttı. İstemediği şeyleri belirtiyor. Hayır, diyor artık. Eskiden üzüntüsünü belli etmezdi. Artık belli etmeye başladı. Sen üzüldüğün için, çok üzuldüm, dedi bana. Tanımadığın birinden sakın ilaç alma, ne olduğunu bilemezsin, dedi geçen gün.” Yorum: 9 numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirmede verdiği yanıtlar karşılaştırıldığında, genel olarak benzer yanıtlar verdiği görülmektedir. İki-üç soruyu farklı yanıtlamıştır. Son değerlendirmede verdiği yanıtlardan duygularını ifade ettiği görülmektedir. Velinin gözlemlerine göre süreci, eve gittiğinde annesine tekrar etmektedir. Uygulayıcı, veliye süreçle ilgili bilgi verdiğinde, veli katılımcının evde kendisine söylediği şeylerle, oturumlar süresince yapılan etkinlikler arasında bir bağlantı olduğunu fark etmiştir. Bu katılımcı için kendini ifade etme, duygularını ifade etme, istek ve ihtiyaçlarını ifade etme, öfkesini ifade etme, sohbeti başlatma, sürdürme ve devam ettirme ve “Hayır” diyebilme konularındaki kazanımlara genel olarak ulaşıldığı söylenebilir.

10 numaralı katılımcı için öğretmenin genel görüşü: Hiçbir şeye “Hayır” demez. Son değerlendirme / öğretmenin genel görüşü: Herhangi bir değişiklik gözlemlenmediğini söyledi. Son değerlendirme / velinin genel görüşü: Hayır, demeye başladı. Yardım istemeye başladı. Eskiden, bir şeyin üstesinden gelemeyince sıkıntıdan sallanmaya başladığı. Şimdi yardım istiyor. Okulda bir arkadaşından kazara zarar gördüğünde bize anlatmazdı. Şimdi neyin, neden olduğunu anlatmaya başladı. İsteklerini ifade etmeye başladı. Beklentisini ifade etmeye başladı. Yorum: 10 numaralı katılımcının ön değerlendirme ve son değerlendirmede verdiği yanıtlar karşılaştırıldığında, çoğu soruyu farklı yanıtladığı görülmektedir. Özellikle üzüldüğünü ve kızdığını ifade edeceğine dair verdiği yanıtlara bakıldığında, duygularını ifade etmeyi düşündüğü anlaşılmaktadır. Velinin geri bildirimine göre, evdeki davranışlarında değişiklikler olmuştur. Bu katılımcının sürece verimli bir şekilde dahil olduğu düşünülmektedir. Katılımcının algısı ve yetersizliği göz önünde bulundurulduğunda, bu kadar kısa zamanda gelişmesi beklenmemektedir. Ancak yaratıcı drama çalışmalarını, daha önce Çağdaş Drama Derneği'nin atölyelerine de katılmış olarak, çok sevdiği öğrenilmiştir. Hiçbir oturumu aksatmadan, katılım sağlamıştır. Veliden alınan bilgiye göre, katılımcı gelişme göstermiştir. Veli, daha önce katıldığı yaratıcı drama çalışmasından sonra bu kadar belirgin gelişim göstermediğini, bu çalışmada gösterdiği gelişimin daha belirgin olduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcı için kendini ifade etme ve “Hayır” diyebilme konularındaki kazanımların bir kısmına, düşük bir düzeyde de olsa ulaşıldığı söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Verilerin değerlendirilmesi sonucunda, 3 orta ve 2 hafif zihinsel yetersizliği olan katılımcıda kazanımlara ulaşıldığı gözlenmiştir. 1 orta yetersizliği olan katılımcıda ise reddetme ve sohbeti başlatma, sürdürme, sonlandırma gibi bazı kazanımlara, 1 hafif yetersizliği olan katılımcıda, diğer oturumlara gelmediğinden, sadece kendini ifade etmek konusunun kazanımlarına ulaşıldığı gözlenmiştir. 1 orta düzey yetersizliği olan katılımcı ihtiyacı olmadığı halde atölyeye yönlendirilmiş olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır. 2 orta düzey yetersizliği olan katılımcıdan down sendromundan etkilenmiş olanda kazanımlara hiç ulaşamamış, otizm sendromundan etkilenmiş diğerinde ise kazanımlara yönelik kısıtlı değişimler gözlenmiştir.

Katılımcılardan, sınıf öğretmenlerinden ve velilerden alınan geri bildirimler ve tüm oturumların değerlendirme aşamalarından elde edilen veriler değerlendirildiğinde, yaratıcı drama yöntemi kullanılarak, hafif ve orta derecede zihinsel yetersizliği olan genç bireylere uygulanan atılganlık becerilerinin yaratıcı drama yöntemiyle geliştirilmesine dayanan bu eğitimin amacına ulaştığı düşünülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan bireylerde, kazanımlara ulaşılması için, normal bireylerden daha uzun bir süreye ve daha çok tekrara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada birlikte çalışılan katılımcıların beklenenden fazla gelişim gösterdikleri söylenebilir.

Alan yazın incelemeleri sonucunda, ülkemizde zihinsel yetersizliği olan bireylere uygulanan herhangi bir atılganlık eğitimi çalışması bulunmamaktadır. Alan yazında yurt dışı kaynaklı çok az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan genç bireylerde atılganlık becerilerinin yaratıcı drama yöntemi ile geliştirilmesine dayanan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Zihinsel yetersizliği olan genç bireylerin sosyal beceri eğitimlerine özellikle ihtiyaçlarının olduğu ve atılganlık eğitiminin, bu bireylerin sosyal yaşamlarındaki gelişimlerini olumlu yönde ve önemli düzeyde etkilediği göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın özel eğitim alanında, sosyal beceri kazanımı üzerine yapılan çalışmalara ilham vereceği ve yeni pencereler açacağı düşünülmektedir. Bunun yanında yaratıcı dramanın özel eğitim alanında kullanımında yeni yaklaşımlara öncülük edebileceği düşünülmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan genç bireylerde atılganlık becerilerinin yaratıcı drama yöntemiyle geliştirilmesi için planlanan bu çalışmanın, ilköğretim çağı veya okul öncesi çağıdaki çocuklar için uygulanabilecek şekilde de planlanabileceği, böyle bir uygulamanın normal çocukların gelişiminde de önemli düzeyde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çocukların, gençlerin, normal ve çeşitli yetersizliklere sahip olan tüm bireylerin atılganlık becerilerinin geliştirilmesinin fazlasıyla önemli olduğu görülmekte ve bu becerilerin geliştirilmesinde, oldukça etkili olacağı düşünüldüğünden, yaratıcı drama yönteminin kullanılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- Adana, F. Erdağı, S. Eliş, S. Aktaş, B. Kıranşal, N. Bicer, N. Alkan, H. Akca, D. (2010). Kars'ta çalışan hemşirelerin atılganlık düzeylerinin geliştirilmesi. *İ.Ü.F.N. Hemşirelik Dergisi* 18 (3), 120-127
- Adıgüzel, Ö. (2010). *Eğitimde yaratıcı drama*. (1.bs.). Ankara: Naturel Yayınevi
- Akfırat, F. Ö. (2008). *Özel eğitimde yaratıcı drama "Öteki belki de sizsiniz"*. T.C Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Doğaç Yaratıcı Drama Eğitimliği, Ankara.
- Alptekin, S. (2012). Sosyal becerilerin zihinsel engelli öğrencilere doğrudan öğretim yaklaşımıyla öğretimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 31(1), 1-19.
- Bayraktutan, E. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın lise öğrencilerinin atılganlık düzeyine etkisi (Ticaret meslek lisesinde deneysel bir uygulama)*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Deniz, M. E. (1997). *Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve kültürel farklılıklara dayalı atılganlıkları üzerinde bir atılganlık eğitimi denemesi*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Eker, F. Akkuş, D. Kapısız, Ö. (2013). Ergenler için madde bağımlılığında korunma öz-yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik değerlendirilmesi. *Psikiyatri Hemşireliği*. 4(1),7-12.
- Emecen – Dağseven, D. (2011). Zihin engellilere sosyal becerilerin kazandırılmasında doğrudan öğretim ve bilişsel süreç yaklaşımlarının karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 11(3), Yaz, 1043-1419.

- Eripek, S. (2011). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. A. Ataman (Ed). “*Rastlanma sıklığı yüksek olan özel gereksinimli çocuklar*” içinde (ss. 107-195). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Fordney, J. S. (1981). *Assertion training and physically disabled subjects: effects upon locus of control*. Doctor of philosophy. Faculty of the Department of Rehabilitation, The University of Arizona, USA.
- Forkas, W. M. (1997). *Assertiveness training with individuals who are moderately and mildly retarded*. A Master Thesis, Department: Psychology, Major: Psychology, University of the Pacific Stockton, California, USA.
- Göktürk, G. Ö. (2009). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerine uygulanan atılgnlık eğitimi programının öğrencilerin atılgnlık düzeyine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Jencks-Blazek, N. L. (1991). *A study of the effectiveness of an assertiveness training program on a group of elderly serious and persistent mentally ill*. A Master Thesis, Presented to The Faculty of the Department of Nursing San Jose State University, Washington, USA.
- Kelleci, M., Avcı, D., Ata, E. E., Doğan, S. (2011). Kendini tanıma ve girişkenlik dersinin hemşirelik öğrencilerinin atılgnlık düzeylerine etkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(2), 46-51.
- Kim, Y-İ. (2001). *The effects of assertiveness training on enhancing the social skills of adolescents with visual impairments*. Doctor of Philosophy, Major Area: Special Education, Faculty of Peabody College of Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, USA.
- Kutlu, Y. (2009). Bir grup öğrenci hemşirede atılgnlık eğitiminin etkinliği. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2 (3), 3-11.
- Lin, Y-R. Wu, M-H. Yang, C-I. Chen, T-H. Hsu, C-C. Chang, Y-C. Tzeng, W-C. Chou, Y-H. Chou, K-R. (2008). Evaluation of assertiveness training for psychiatric patients. *Journal of Clinical Nursing*, 17, 2875–2883.
- MEB. (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Milli Eğitim Bakanlığı web sitesinden 20 Nisan 2014 tarihinde erişildi: http://orgm.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_ayn.pdf
- Özcivanoglu-Tuna, M. E. (2010). Yapılandırılmış grupla psikolojik danışma programı: Atılgnlık becerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi* 10 (1) 2010, 11-19.
- TÜİK. (2002). *Engellilik oranı*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 (25 Nisan 2014 tarihinde erişildi.)
- TÜİK. (2002). *Özrün türüne göre özürlü nüfus oranı*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 (25 Nisan 2014 tarihinde erişildi.)
- TÜİK. (2010). *Kayıtlı olan özürlü bireylerin özrün ortaya çıkış zamanı, özrün nedeni ve özür türüne göre dağılımı*, 2010. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017(25 Nisan 2014 tarihinde erişildi.)
- Ünal, S. (2007). *Atılgnlık becerileri eğitim programının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin atılgnlık düzeyi ve benlik saygısı üzerindeki etkisi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- WHO. (2011) *Dünya engellilik raporu yönetici özeti*. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü <http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/Dunya%20Engellilik%20Raporu%20Yoneticisi%20Ozeti.pdf> (25 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir.)

EK: 6. oturum planı

Altıncı Oturum

Tarih	: 8.4.2014
Eğitmen	: Beril Zekiye Ovayurt
Konu	: Kendini İfade Etme–Olumlu ve olumsuz duyguları ifade etme
Grup	: Ümit Kaplan Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencileri
Süre	: 40'+40'+40'
Yöntem/Teknik	: Rol oynama, doğaçlama
Yer	: Ümit Kaplan Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi, Etkinlik Odası
Araçlar	:1 adet top, resimler, olumlu ve olumsuz duyguların yazdığı karton pano, sandalye
Kazanımlar	: Olumlu ve olumsuz duygularını ifade eder.

Süreç

A- Hazırlık – Isınma

1. Etkinlik

Çember olunur. 1. oturumda yapılan, grup ritüeli yapılır.

2. Etkinlik

Çember olunur. Eğitmen, “Müzik eşliğinde yürüyeceğiz, dans edeceğiz. Müzik durduğunda, size ne yapacağımızı söyleyeceğim” der ve müziği açar. Müzik durduğunda eğitmen, “Müzik kısık devam ederken size, çeşitli duyguları hissettirecek durumlarla ilgili yönergeler vereceğim. Müzik durduğunda hepiniz donacaksınız. Dokunduğum kişi ne hissettiğini söyleyecek. Sırayla herkese dokunacağım. Sonra bu duyguyu hep birlikte bağıarak söyleyeceğiz. Mesela çok mutlu olduysak, bağıarak “çok mutluyum” diyeceğiz. Anlaştık mı?” der. “Arkadaşlarınız size çok güzel bir hediye almış”, “Aniden karşınıza bir yılan çıktı”, “Havada uçan beyaz bir köpek gördünüz”, “En sevdiğiniz bardak yere düştü kırıldı. Size hediye üstelik”, “Herkes sokakta bir şeyin etrafında toplanmış, orada neler oluyor göremiyorsunuz bir türlü”.

“Şimdi, çember oluyoruz. Çoğu durumda hepimiz hemen, hemen aynı duyguları yaşarız. Sizce az önce de öyle mi oldu? Sevdiğimiz bardak kırıldığında hepimiz üzüldük sanırım öyle değil mi? Peki, üzüldüğümüzü sesli olarak ifade etmek bizi rahatlatır mı, biraz da olsa? Peki, bağıarak söylediğimizde ve arkadaşlarımız da bizimle birlikte bağırdıklarında ne hissettik? Mutluysak daha mı mutlu olduk ya da korkmuşsak, korkumuz biraz azaldı mı? Bağıınca daha güçlü hissettiniz mi kendinizi? Birlikte bağıınca nasıl hissettiniz?”

3. Etkinlik

Müzik açılır. Eğitmen dağılıp yürümelerini ister. “2 kişi bir araya gelip dans edin” der. Müzik her durduğunda, 3, 4, 5 kişi ve tüm grup bir araya gelip dans etmelerini söyler. Sonra eğitmen müzik devam ederken onları çok mutlu eden bir davranış, düşüncelerini ister. “Müzik durunca 2 kişi bir araya gelip bunu arkadaşınıza “Böyle davranman beni çok mutlu eder” şeklinde söyleyin” der. “3 kişi

ol, “böyle davranman beni çok üzer” de. 4 kişi ol, “böyle davranman beni çok şaşırtır” de. 5 kişi ol, “böyle davranman beni çok korkutur” de. 3 kişi ol, “böyle davranman beni çok kızdırır” de. 4 kişi ol, “... dan hiç hoşlanmam” de. 5 kişi ol, “... yı çok severim” de. 2 kiş ol, “... olunca çok sıkılıyorum” de. 3 kişi ol, “... olması beni çok utandırır” de” yönergelerini verir.

“Çember olalım. Daha önce hiç böyle konuşmalar yaptınız mı arkadaşlarınızla ya da büyüklerinizle? Hiç “böyle davranma beni çok üzer” dediniz mi bir arkadaşınıza? Peki siz bugün burada bunu söylediğinizde arkadaşlarınız size ne dediler. Bunu söylemek, ifade etmek hoşunuza gitti mi?” gibi sorular sorulur.

B- Canlandırma

4. Etkinlik

Eğitmen herkese ikili olmalarını söyler. Eşlere, bir duyguyla ilgili birer cümle verir. “Biriniz, “Beni çok üzdün” diyeceksiniz, buna karşılık diğeriniz de “Seni ben mi üzdüm?” diyecek. Konuşmaya devam edeceksiniz. Bakalım neden üzölmüşsünüz...”

Eğitmen “Neden üzölmüşsünüz, ne yapmış da üzmüş arkadaşınız sizi? Ne konuştunuz? Sonra çözdünüz mü sorununuzu? Daha önce sizi üzen birine hiç “Beni çok üzdün” dediniz mi? Böyle bir şeyi söylemek, ifade etmek, dile getirmek hoşunuza gitti mi? Ne hissettiniz söyledikten sonra?” diye sorar. Üzerine konuşulur.

5. Etkinlik

Çiftler değişir ve yan yana dizilirler. Bir koridor oluşur. Eğitmen, “Size yine bir biraz önce yaptığımız gibi birer cümle söyleyeceğim. Yine biriniz bir cümleyi, diğeriniz ikinci cümleyi söyleyerek, bir diyaloga başlayacaksınız. Ancak ben size dur dediğimde duracaksınız ve hemen yanınızdaki çift sizin bıraktığınız yerden devam edecek. Bu yüzden birbirinizi çok iyi dinleyin, ne konuşulduğunu, en son ne söylendiğini çok iyi takip edin. Anlaştık mı?” der ve önceki etkinlikte verilen cümlelerle diyalogu başlatır. Birkaç kez aşağıdaki cümlelerle tekrarlanır.

1. Beni çok üzdün - seni ben mi üzdüm
2. Beni çok mutlu ettin - ben ne yaptım ki
3. Beni çok kızdırıyor yaptıkların - ben ne yaptım ki
4. Beni çok korkuttun - seni ben mi korkuttun

Eğitmen, “Duygularınızı ifade ettiğinizde ne oldu? Sizden sonra yanınızdaki arkadaşlar devam ettiler, siz olsaydınız da aynı şeyleri söyler miydiniz? Daha önce hiç duygularınızı bu şekilde ifade etmiş miydiniz? Sizce duygular bu şekilde söylenmeli mi? Söylemek bizi mutlu etti mi peki? Söyleyince işler daha yolunda mı gitti acaba?” gibi sorular sorar. Üzerine konuşulur.

C- Değerlendirme

6. Etkinlik

Eğitmen ortaya bir sandalye koyar. “Herkes sırayla bu sandalyeye oturacak” der. “Sandalyeye oturan arkadaşımızla ilgili olumlu duygularınızı birer ya da ikişer sözcükle ifade etmenizi istiyorum. Bunu zaten biliyorsunuz: Bizle ilgili olumsuz bir duygusunu söyleyen arkadaşımıza kızmamalı, alınmamalıyız. Bunu olgunlukla karşılamalıyız, öyle değil mi? Hem düzeltmemiz gereken bir şeyse ve bilirsek, bunu düzeltebiliriz, bilmezsek düzeltemeyiz” der. Katılımcılar sırayla sandalyeye otururlar. Her katılımcı oturan arkadaşlarıyla ilgili hissettiği bir olumlu duyguyu arkadaşlarına söyler.

